

บทคัดย่อ

โครงการศึกษาระบบเกษตรที่เหมาะสมของชนเผ่าม้งบ้านดงสามหมื่น ตำบล แม่แดด อำเภอ กัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อคือ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและผลกระทบด้าน เศรษฐกิจ สุขภาพและทรัพยากรธรรมชาติของระบบการเกษตรตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันที่มีต่อของชุมชน 2) เพื่อค้นหาศักยภาพทุนเดิมของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่สามารถใช้ประโยชน์ได้ในระบบ การเกษตรและ 3) เพื่อหาแนวทางระบบเกษตรที่เหมาะสมกับชุมชนชนเผ่าม้งบ้านดงสามหมื่น

การวิจัยในครั้งนี้เป็นงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นใช้กระบวนการแบบมีส่วนร่วม ขั้นตอนการดำเนินงาน ประกอบด้วยการพัฒนาที่วิจัยชาวบ้าน การพัฒนาโครงการ เวทีชุมชนเพื่อชี้แจงทำความเข้าใจ โครงการ การออกแบบและการรวบรวมข้อมูลโดยนักวิจัยชาวบ้าน เวทีใหญ่และเวทีย่อยในชุมชนเพื่อ แลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็น เวทีนำเสนอข้อมูล รวมถึงการพยายามสร้างช่องทางความร่วมมือกับ ภาครัฐที่เกี่ยวข้องเพื่อหาแนวทางการพัฒนารูปแบบการเกษตรที่เหมาะสมกับบ้านดงสามหมื่น

ผลการวิจัยพบว่าระบบการผลิตสตรอเบอรี่อย่างเข้มข้นได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความ เป็นอยู่ของชุมชนทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ สุขภาพและ สิ่งแวดล้อม

ในด้านเศรษฐกิจนั้น มีปัญหาสืบเนื่องมาจากการมีต้นทุนการผลิตสูง ปัญหาโรคและแมลง ทำให้มีอัตราการตายสูง ปัญหาน้ำไม่เพียงพอ ปัญหาราคาผลผลิตกับระบบตลาดที่ผูกขาดโดยโบร์คเกอร์ และนายทุนจากตำบลป่อแก้ว อ.สะเมิง เกษตรกรไม่สามารถต่อรองราคาซื้อขายได้ ทำให้ประสบกับ ภาวะขาดทุนและมีหนี้สินสะสมต่อเนื่อง จากการรวบรวมข้อมูลกรณีตัวอย่าง 30 ครอบครัวพบว่า ไม่มี หนี้ 4 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 15 มีหนี้ 26 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 86 หนี้สินรวม(30ครอบครัว) รวมทั้งสิ้น 5,253,000 บาท เฉลี่ยครอบครัวละ 175,100 บาท

ในด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ระบบการผลิตที่เข้มข้น เช่น สตรอเบอรี่ นำไปสู่ความขัดแย้ง ด้านการใช้น้ำ ปัจจุบันในชุมชนมีบ่อน้ำทั้งหมด 9 บ่อ ใช้เพื่อการเกษตร 6 บ่อ บริโภค 3 บ่อและบ่อส่วนบุคคลในเขตอำเภอ กัลยาณิวัฒนาอีกจำนวน 22 บ่อ แต่ก็ยังไม่เพียงพอ มีการละเมิดข้อตกลงที่ทำ ร่วมกัน และยังไม่สามารถจัดการปัญหานี้ได้

ผลกระทบที่สำคัญอีกด้าน คือ ปัญหาสุขภาพของเกษตรกร เนื่องจากทำงานหนักและสัมผัสอยู่ กับสารเคมีเกือบตลอดเวลา ข้อมูลย้อนหลัง 3 ปี (2554-2556) พบว่าชาวบ้านเข้าไปใช้บริการทาง

สุขภาพมากขึ้น โรคที่พบบ่อยคือ โรคผิวหนัง ภูมิแพ้ ระบบทางเดินหายใจและปวดหลัง โดยมีสัดส่วนของผู้หญิงไปใช้บริการมากกว่าผู้ชาย และมีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง

จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้ข้อสรุปว่าคุณลักษณะระบบเกษตรที่เหมาะสมกับบ้านดงสามหมื่น 7 ประการคือ 1.) มีการลดต้นทุน ปุ๋ยเคมี สารเคมี 2.) มีการพัฒนาแหล่งน้ำ ระบบการจัดการน้ำ กิน น้ำใช้ และน้ำเพื่อการเกษตร 3.) มีการรวมกลุ่ม(เรียนรู้และปฏิบัติร่วม จัดการร่วมครบวงจรทั้งการผลิต-การแปรรูป-การตลาด/ราคาเป็นธรรม 4.) ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมคงความอุดมสมบูรณ์ 5.) มีรายได้ที่มั่นคง ไม่เป็นหนี้สิน 6.) มีผลประโยชน์ร่วมของชุมชน และ 7.) มีสุขภาพที่สมบูรณ์แข็งแรง

รูปแบบการผลิต ที่เหมาะสมสำหรับชุมชนมั่งบ้านดงสามหมื่น มี 8 รูปแบบคือ การแปรรูปผลผลิตของชุมชน ได้แก่ สตรอเบอร์รี่ กาแฟ พลับ ฯลฯ การปลูกสตรอเบอร์รี่อินทรีย์ การทำสวนผสมผสาน การปลูกสตรอเบอร์รี่ปลอดสารเคมี (ใช้ปุ๋ยเคมีแต่ไม่ใช้ฮอร์โมนและยาฆ่าแมลง) การผลิตเมล็ดพันธุ์พืชผักอินทรีย์ การผลิตกาแฟอินทรีย์ การแปรรูปและขยายพันธุ์ผลผลิตจากป่า เช่น เห็ดหลินจือแดง มะขามป้อม ตะไคร้ต้น ฯ และการปลูกสตรอเบอร์รี่ปลอดภัย (ใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมี แต่การเก็บเว้นช่วงเวลาให้ปลอดภัย) โดยอยู่บนฐานข้อจำกัดและต้นทุนของชุมชนอย่างน้อย 6 ประการ คือ 1)สภาพนิเวศน์ ทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำป่า ในชุมชน การเปลี่ยนแปลงฤดูกาล(ฝนเลื่อน,ความหนาวเย็นลดลงอากาศร้อนขึ้น) 2) คน/ผู้นำ/การรวมตัว/รวมกลุ่มในชุมชน 3) องค์ความรู้ภูมิปัญญา 4) ระบบเกษตรทางเลือกอื่น ๆ ที่มีการริเริ่มในชุมชน 5)หน่วยงานสนับสนุนจากภายนอก และ 6) การเข้าถึงเงินทุนในการผลิต

จากข้อมูลเบื้องต้นทำให้เห็นว่ารูปแบบการผลิตบ้านดงสามหมื่นไม่ควรอยู่กับระบบใดระบบหนึ่งเพียงระบบเดียวแต่ควรอยู่กับระบบที่หลากหลาย ซึ่งหากจะเป็นจริงได้ควรจะต้อง จัดทำเป็นแผนชุมชนในด้านการพัฒนาระบบเกษตรที่เหมาะสมของชุมชน เชื่อมประสานกับแผนพัฒนา ขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) หน่วยงานราชการในพื้นที่ เช่น หน่วยจัดการต้นน้ำ โรงพยาบาล สำนักงานเกษตรอำเภอ และ โครงการหลวง ประสานความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยให้สนับสนุนงานบริการวิชาการหรืองานวิจัยร่วมกับชุมชนในรูปแบบกลุ่มสนใจ/กลุ่มเรียนรู้ร่วมกันในแต่ละรูปแบบ ทั้งนี้เพื่อเรียนรู้ท่ามกลางการปฏิบัติจริงอย่างต่อเนื่อง

โดยรูปแบบที่ชาวบ้านสนใจนั้น บางรูปแบบได้มีผู้ริเริ่มแล้ว เช่น การจัดการผลผลิตพลับในชุมชน กาแฟ สวนผสมผสาน การจัดการผลผลิตจากป่า การทดลองสตรอเบอรี่ปลอดภัย และสตรอเบอรี่อินทรีย์ เป็นต้น

ในส่วนของรูปแบบดั้งเดิมที่เหมาะสมกับพื้นที่ เช่น ไร่ข้าว ไร่ฝิ่น นั้นปัจจุบันไม่สามารถทำได้แล้วเนื่องจากผิดกฎหมาย สิ่งที่เป็นต้นทุนเดิมๆ ที่สามารถฟื้นฟูกลับได้ขณะนี้คือ พันธุกรรมพืชอาหารพื้นบ้าน ซึ่งจะทำให้ชาวบ้านพึ่งตนเองด้านอาหารได้มากขึ้น มีเมล็ดพันธุ์เป็นของตนเองไม่ต้องซื้อจากภายนอก อีกทั้งสามารถต่อยอดในด้านเศรษฐกิจ คือทำเมล็ดพันธุ์อินทรีย์ขายได้ เช่น มะเขือเทศ มันอะลูมั่ง(มันฝรั่ง) ผักกาด(มั่ง) ค่ะน้า(มั่ง) เป็นต้น

สำหรับเรื่องการตลาดนั้น ถ้าจะมุ่งตลาดในท้องถิ่นแทนตลาดเดิม(ภาคเมืองใหม่,บ่อแก้ว สะเมิง ส่องลงกรุงเทพฯ) จะต้องเป็นผลผลิตปลอดภัยหรือผลผลิตอินทรีย์เท่านั้น โดยอาจเริ่มต้นจากโรงพยาบาล(อาหารผู้ป่วย,ตลาดนัด/ร้านค้าในโรงพยาบาล) โรงเรียน(โครงการอาหารกลางวัน) เป็นต้น

สิ่งสำคัญคือต้องเปลี่ยนแปลงวิธีคิดและวิธีจัดการในแบบใหม่ เช่น วิธีคิดปัจจุบันของม้งเรื่องการผลิตปริมาณเยอะ พืชเชิงเดี่ยวที่มีราคาสูง ขณะที่แต่เดิมในช่วงที่ทำไร่ข้าว ไร่ฝิ่น มีการคิดเรื่องอาหารในครอบครัวร่วมกับพืชหลักคือปลูกพืชอาหารผสมผสานเข้าไปในแปลงเพาะปลูก ทำให้มีความมั่นคงและปลอดภัยในแง่อาหารของครอบครัว สามารถรักษาพันธุกรรมพื้นบ้านที่หลากหลาย ไม่ต้องซื้อจากภายนอก ซึ่งจะต้องนำวิธีคิดเหล่านี้กลับมา ร่วมกับการจัดการให้ครบทั้งกระบวนการผลิต การแปรรูป และการตลาด รวมทั้งประสานเชื่อมโยง/เข้าร่วมกับเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์จังหวัดเชียงใหม่ เรียนรู้ในกิจกรรมของเครือข่ายทั้งด้านการผลิต การจัดการตลาดในรูปแบบต่างๆ โดยมีเป้าหมายที่สำคัญ คือ เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชนและความยั่งยืนของทรัพยากรสิ่งแวดล้อม